

doi: 10.332491/2663-2144-2019-76-3-19-29

УДК 338.312:338.43

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАТРАТНИХ ЧИННИКІВ
ПРОДУКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ****¹О. В. Скидан, ²В. В. Вітвіцький***e-mail: v.v.vitviskiy@gmail.com*¹Житомирський національний агроєкологічний університет
бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008, Україна²Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”
(м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

Розкрито сутність та узагальнено закономірності використання ресурсів граничної продуктивності і впливу чинників виробництва на поведінку товаровиробника в умовах ресурсного обмеження. На основі класифікаційної моделі розкрито сутність впливу груп чинників на економічну, соціально-економічну і природо-економічну продуктивність. Запропоновано моделі взаємодії внутрішніх, зовнішніх та природо-еко-економічних чинників, їх взаємозалежності від попиту і пропозиції та законів відновлення робочої сили, законів природи, підвищення споживання, інституційного середовища та класифікаційної, економічної і нормативної систем, показників вимірювання продуктивності аграрного виробництва. У процесі дослідження розкрито теоретико-методологічні засади формування затратних чинників продуктивності на основі ресурсних чинників впливу на виробництво та їх взаємодію, зокрема, в проекції теорії спадної (граничної) продуктивності аграрних підприємств.

Сформовано основні напрями системного підходу до формування затратного механізму на основі багатofакторного впливу і взаємодії чинників на продуктивність аграрного виробництва. Обґрунтовано теоретико-методологічні положення оцінки, ролі та місця показників продуктивності, а також вплив управлінської діяльності на результативність виробничих систем різних рівнів. Результати дослідження спрямовані на запровадження організаційно-економічних механізмів формування виробничих затрат на основі вимірювання впливу внутрішніх, зовнішніх та природо-еко-економічних чинників з метою формування системно повної (сукупної) продуктивності аграрних підприємств.

Ключові слова: продуктивність, чинники затрат, гранична продуктивність, використання ресурсів, класифікаційна модель чинників, системи показників аграрного виробництва, нормативні системи вимірювання.

Постановка проблеми

Немає жодної проблеми людської діяльності, на яку не чинило б сприятливий вплив зростання продуктивності. Це важливо тому, що зміни продуктивності розглядаються як основний чинник, що впливає на основні економічні, природо-економічні та соціальні проблеми, такі як швидке економічне зростання, більш високий рівень життя, поліпшення в національному платіжному балансі, контроль інфляції та кількість і якість життя. Розглядаючи продуктивність як визначальну складову результативності та конкурентоспроможності на основі оптимізації затратних механізмів, приходимо до висновку, що ті країни, в т.ч. Україна, які не змогли утримати продуктивність на рівні конкурентів, намагаються вирішити внутрішні проблеми, девальвуючи національну валюту, знижуючи реальний дохід населення здорожчанням імпортованих товарів, збільшуючи інфляцію всередині країни. Низька

продуктивність призвела до пасивного або від'ємного торгівельного балансу, повільних темпів зростання, безробіття та вимивання робочої сили в інші країни з вищим рівнем продуктивності. Підвищення продуктивності через виробничий процес створює продукцію краще і, що більш важливо, значно оптимізуючи використання природних і економічних ресурсів з підвищення соціальних стандартів. Тому одна з ключових проблем розвитку конкурентоспроможних аграрних підприємств є раціональне формування затратних механізмів використання виробничих ресурсів, впровадження оптимізованих витратних рішень у виробництво. З огляду на нинішню ситуацію, забезпечення і використання ресурсів, особливо їх вартістю, неефективне використання трудових ресурсів, неадекватне формування інституційного середовища логістично потребують фундаментального теоретико-методологічного дослідження проблеми оптимізованого використання ресурсів з огляду підвищення їх

продуктивності і конкурентоспроможності, а головне сталого розвитку аграрного виробництва.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Дослідженням проблем формування теоретико-методологічних засад використання ресурсів аграрних підприємств на основі продуктивності займалися вітчизняні вчені і практики: Л. Федулова, І. Сокирник, Ю. Лупенко, М. Малік, І. Прокопенко, В. Стадник, В. Пивовар, А. Ничипорук, І. Лобастов, М. Кистеченко.

Слід зазначити, що праці зарубіжних вчених, присвячені досить широкому колу питань, пов'язаних з розробкою і впровадженням систем управління продуктивністю, науково-методологічним обґрунтуванням затратних механізмів та прикладному їх застосуванню. Це й Кларка Джеба, Д. Скота Синка, Б. Генкіна, Й. Шумпетера, П. Самуелсона. Тривала дискусія та значна кількість напрацювань, проблеми формування систем продуктивності в аграрному секторі економіки істотно не сприяла її підвищенню і все ще перебуває у процесі початкового становлення, незважаючи на низку проектів зарубіжних країн-донорів. З огляду на це, наукове обґрунтування напрямів подальшого розвитку системи продуктивності в Україні потребує кардинального посилення. Широкий діапазон зазначених питань свідчать про комплексно-системний характер обраної теми і їх багатовекторний вплив на соціально-економічний розвиток мікро- і макроекономічних рівнів.

Мета, завдання та методика дослідження

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та розробці пропозицій щодо формування затратних чинників продуктивності аграрних підприємств. Завдання дослідження: розглянути теоретико-методологічні засади формування затратних механізмів продуктивності на основі ресурсних чинників впливу на виробництво та їх взаємодію, зокрема, в проекції теорії спадної (граничної) продуктивності аграрних підприємств. Об'єктом дослідження є процес формування затратних чинників продуктивності аграрних підприємств.

Використано такі методи дослідження: системного аналізу при визначенні закономірностей спадної (граничної) продуктивності, виходячи із закономірностей поведінки виробника продукції; гносеологічного

системного підходу при розробці класифікаційної моделі чинників економічного, соціально-економічного і природо-економічного впливів на продуктивність; діалектичний метод – сприяв розкриттю природи суперечностей при створенні системної моделі взаємодії чинників продуктивності в залежності від попиту, пропозиції, законів відтворення робочої сили, законів природи, підвищення споживання та інституційного середовища; методи причинно-наслідкового та абстрактно логічного зв'язку при формуванні нормативної системної моделі управління продуктивністю.

Виклад основних результатів дослідження

Значення продуктивності для зростання національного добробуту наразі визнається повсюдно. Немає жодної сфери людської діяльності, на яку не чинило би сприятливий вплив зростання продуктивності. Це важливо тому, що зміни продуктивності розглядаються як основний фактор, що впливає на основні соціальні та економічні проблеми, такі як швидке економічне зростання, більш високий рівень життя, поліпшення в національному платіжному балансі, контроль інфляції та навіть кількість і якість життя.

Продуктивність є визначальною складовою результативності та конкурентоспроможності підприємств країни на міжнародному ринку. Якщо продуктивність підприємства знижується у порівнянні з продуктивністю в інших підприємствах, що випускають такі ж товари, то створюється конкурентна незбалансованість, або так звана „модель пастки” [1].

Деякі країни, в т.ч. Україна, не змогли утримати продуктивність на рівні конкурентів, намагаються вирішити свої проблеми, девальвуючи національну валюту. Але це знижує реальний дохід населення в таких країнах, так як робить імпортні товари більш дорогими і збільшує інфляцію всередині країни. Низька продуктивність призводить до інфляції, пасивного торговельного балансу, повільних темпів зростання, безробіття або вимивання робочої сили в інші країни з вищим рівнем продуктивності. Підвищення продуктивності не тільки робить речі краще, але і, що більш важливо, створює необхідні речі краще через виробничий процес та оптимальне використання ресурсів.

З огляду на це, розробка теоретико-методологічних положень розвитку управління продуктивністю через класифікацію ресурсних

чинників впливу на виробництво, їх взаємодію, зокрема, в проекції теорії спадної граничної продуктивності та засад сталого розвитку, акцентувавши увагу не тільки на чинниках економічної продуктивності, а і на чинниках соціально-економічної, природно-економічної продуктивності і, як результат, визначення сукупної продуктивності (по її видах) та чистої продуктивності.

В цьому аспекті розвиток виробництва має межі, які зумовлені певним обсягом ресурсів. Для характеристики стану використання ресурсів застосовують такі поняття, як повна зайнятість і повний обсяг виробництва. Повна зайнятість означає, що всі придатні ресурси використовують у виробництві. Критеріями використання ресурсів є фізичний стан і соціальні обставини. Повний обсяг виробництва означає, що виробничі ресурси використовують у такій комбінації і на такій технічній основі, які дають змогу отримувати максимальний економічний результат.

Обмеженість економічних ресурсів зумовлює оптимальні або альтернативні оптимальні варіанти їх використання. Загальний орієнтиром у виборі таких шляхів використання ресурсів є досягнення повної їх зайнятості й повного використання. При виборі альтернативного варіанта використовують ті ресурси, які найбільше підходять для нього. За умови обмеженості ресурсів ми змушені використовувати менш придатні ресурси, при цьому витрати на одиницю продукції зростатимуть.

З точки зору закономірностей управління спадною продуктивністю чинників виробництва, необхідно враховувати закономірності поведінки виробника. Кожен виробник, за умови відсутності визначених обсягів виробництва, керується у своїй діяльності принципом економічної доцільності. Це означає, що він буде діяти відповідно до власних інтересів, суть яких в отриманні максимальної результативності і вироблятиме стільки продукції, обсяг якої визначатиметься максимальним ринковим попитом і даватиме найбільший прибуток, використовуючи найбільш вигідні види ресурсів.

Відповідно до закону спадної продуктивності формується наступна залежність – якщо один із факторів виробництва (ресурсів) є змінним, а інші – постійними, то, починаючи із певного моменту, гранична продуктивність кожної наступної одиниці цього змінного фактора

зменшуватиметься. Для будь-кого виробництва є змінні й незмінні фактори.

Закономірність граничної продуктивності факторів виробництва – виражають внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між розширеним використанням одного з чинників виробництва (за незмінності всіх інших) і зростанням продукту, що на певному етапі починає знижуватися. В його основі – теорія спадної (знижувальної) родючості ґрунту, яку в 80-ті роки XIX ст. поширив на працю і капітал американський економіст Дж. Кларк [2]. Ґрунтовніше визначили цей закон економісти Т. Карвер та Й. А. Шумпетер [3], які стверджували, що у процесі використання праці землі й капіталу кількість благ найшвидше зростає за найоптимальнішого пропорційного використання всіх факторів. Якщо один або два фактори зростуть за незмінності третього, то кількість продукції збільшиться, але не в такій пропорції, як зросли фактори.

Закон граничної продуктивності, як і інші закони, діє у вигляді загальної тенденції і проявляється тільки за незмінності застосовуваної технології і в короткий відрізок часу. Для того щоб проілюструвати дію закону спадної граничної продуктивності, вводяться такі поняття: загальний продукт – виробництво продукту з допомогою низки чинників, один з яких є змінним, а інші – постійними; середній продукт – результат ділення загального продукту на величину змінного фактора; граничний продукт – приріст загального продукту за рахунок збільшення змінного фактора на одиницю.

Якщо змінний фактор буде прирощуватися безперервно нескінченно малими величинами, то її продуктивність буде виражатися в динаміці граничного продукту, і ми зможемо відстежити її на графіку (рис. 2).

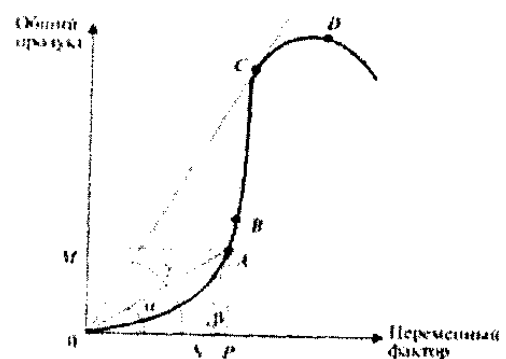

Рис. 2. Дія закону спадної граничної продуктивності

Джерело: адаптовано [2].

Побудуємо графік, де основна лінія OABCD – динаміка загального продукту. Розділимо криву загального продукту на кілька відрізків: CP та CO. На відрізку OB довільно візьмемо точку A, в якій динаміка загального продукту (OM) збігається з змінним фактором (OP). З'єднаємо точки O і A, кут утворений сторонами OA і OP, позначимо α . Відношення AP до OP є середнім продуктом.

Проведемо дотичну до точки A. Вісь змінного фактора вона перетне в точці N. Сформується DAP де APN – граничний продукт. Оскільки $\text{tg}\alpha < \text{tg}\beta$, то середній продукт менше граничного. Отже, є зростаюча віддача від змінного фактора і закон спадної граничної продуктивності своєї дії не виявляє. На відрізку BC зростання граничного продукту скорочується на тлі триваючого зростання середнього продукту. В точці Z граничний та середній продукти дорівнюють один одному і обидва рівні. Таким чином, почав проявлятися закон спадної граничної продуктивності. На відрізку CD середній і граничний продукти скорочуються, причому граничний – швидше середнього. Загальний продукт при цьому продовжує зростати. Тут дія закону виявляється повною мірою. За точкою D, незважаючи на зростання змінного фактора, починається навіть абсолютне скорочення загального продукту. Абсолютна більшість підприємств постійно відчувають дію закону за межами цієї точки.

Виходячи з вищенаведеного, поліпшення продуктивності залежить від того, наскільки вірно ми визначаємо і використовуємо основні чинники соціально-виробничої системи. У зв'язку з ним важливо розділяти п'ять основних груп чинників, що визначають рівень продуктивності: пов'язані з працею; пов'язані з ресурсами; пов'язані із внутрішнім і зовнішнім середовищем; пов'язані з природно-економічним середовищем; пов'язані з інституційним розвитком.

Слід відмітити, що кількість чинників, які впливають на виробничий процес і, відповідно, на продуктивність аграрних підприємств, безмежно велика, тому основним завданням досліджень є визначення основних груп та їх взаємодія для соціально-економічного аналізу та управління виробництвом. Можна виділити три основні

категорії чинників продуктивності: зовнішні (неконтрольовані); внутрішні (контрольовані) та природо-еко-біологічні (частково контрольовані). Зовнішні чинники – це ті, які знаходяться поза контролем з боку окремого підприємства, а внутрішні – ті, які в зоні його контролю, менеджери підприємств можуть впливати на них, і природо-еко-біологічні чинники – ті, які господарюючі суб'єкти прагнуть збільшити або зменшити їх вплив. Щоб впливати на ці чинники, необхідні різні інститути, люди, технічні засоби і методи. Наприклад, будь-який захід щодо поліпшення діяльності підприємства, що передбачає використання зовнішніх факторів, які впливають на управління підприємством, має не тільки враховувати ці чинники у процесі планування програми, а й впливати на них, об'єднавшись з іншими зацікавленими сторонами.

Таким чином, першим кроком до поліпшення продуктивності є визначення проблемних сфер серед усіх чинників продуктивності. Наступний крок виділенням чинників, контрольованих менеджерами.

Зовнішні чинники, які знаходяться поза контролем для однієї установи, часто є внутрішніми для іншого. Зовнішні чинники для підприємства можуть, наприклад, бути внутрішніми для держав, національних або регіональних закладів, асоціацій. Уряди можуть поліпшити податкову політику, розробити краще законодавство з праці, забезпечити більш раціональний порядок використання природних ресурсів, поліпшити соціальну інфраструктуру, політику цін і т.п., а окремі організації цього зробити не можуть.

Лише за допомогою класифікації зовнішніх, внутрішніх і природно-біологічних чинників і їх взаємодії можна визначити об'єктивні витрати на виробництво конкурентоспроможних товарів. Для встановлення впливу кожного з цих чинників на основі обґрунтування їх нормативних величин необхідно визначити сукупність опосередкованих величин виробничих процесів, результатів господарської і комерційної діяльності, як об'єктивно визначають вартість товарів в умовах ринкової економіки (рис. 4).

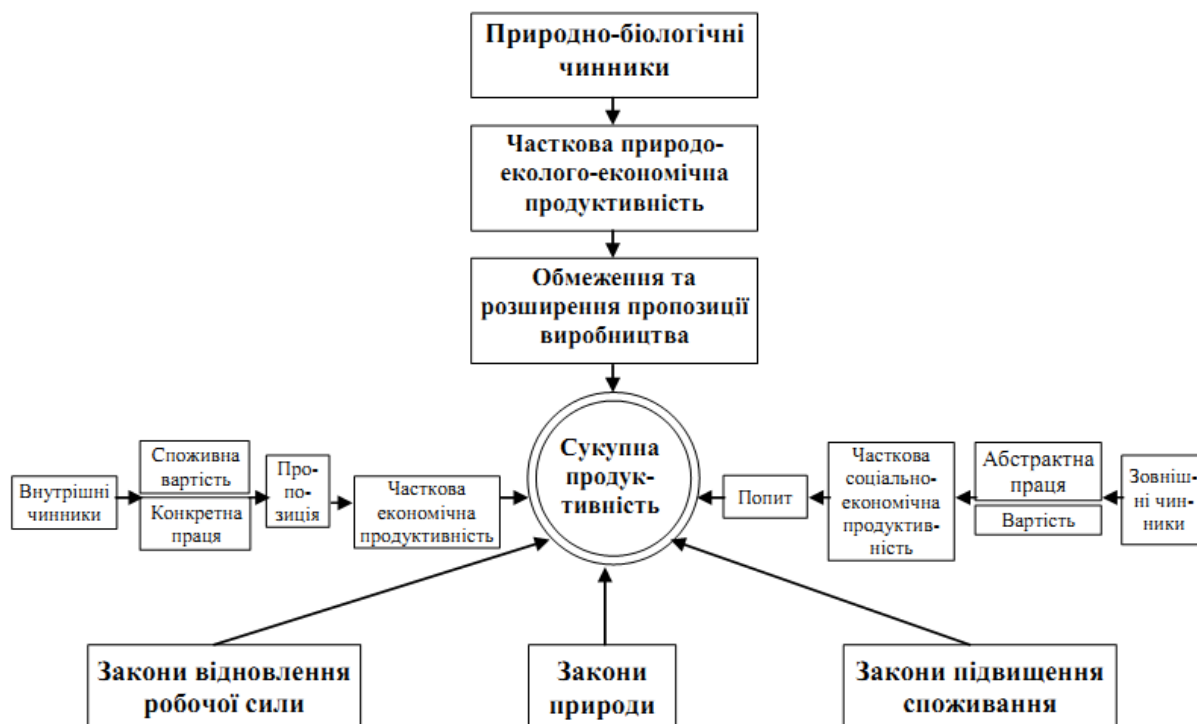

Рис. 4. Модель взаємодії чинників продуктивності

Джерело: розробка авторів.

Система показників продуктивності будується на базі теорії факторів виробництва і головне завдання підприємства – знайти їх оптимальне поєднання з метою досягнення максимального результату. Виходячи з цього, на наш погляд, найбільш повно відповідає визначення продуктивності, дане Д. С. Сінком як „Продуктивність – це відношення кількості продукції, виробленої даною системою за даний період часу до кількості ресурсів, спожитих для створення виробництва цієї продукції за той же період” [1].

Слід зазначити, що стосовно визначення продуктивності чинників виробництва існує низка підходів, запропонованих різними економістами. Однак, незважаючи на це основний зміст продуктивності залишається незмінним, хоча змінюються межі, розміри і типи досліджуваної системи. Для будь-якого рівня виробництва, тобто для економіки країни, регіону, сектора (галузі)

економіки підприємства та інших суб'єктів господарювання.

Розрізняють продуктивність у широкому і вузькому значенні поняття. Продуктивність у широкому розумінні виражається таким показником, який характеризує результативність виробничого процесу, представленого у вигляді відношення обсягу продукції до загальних витрат (всіх або декількох факторів виробництва) і можна назвати цей показник як багатофакторну продуктивність. Показник продуктивності у вузькому сенсі можна назвати одиничною (приватною) продуктивністю факторів виробництва, оскільки він характеризується одним фактором. Таким чином, вирізняють три типи вимірників продуктивності: одинична (приватна), багатофакторна (часткова) і сукупна продуктивність. Ці вимірники характеризуються відношенням продукції до витрат і відрізняються один від одного кількістю факторів, що беруть участь у виробництві (рис. 5).

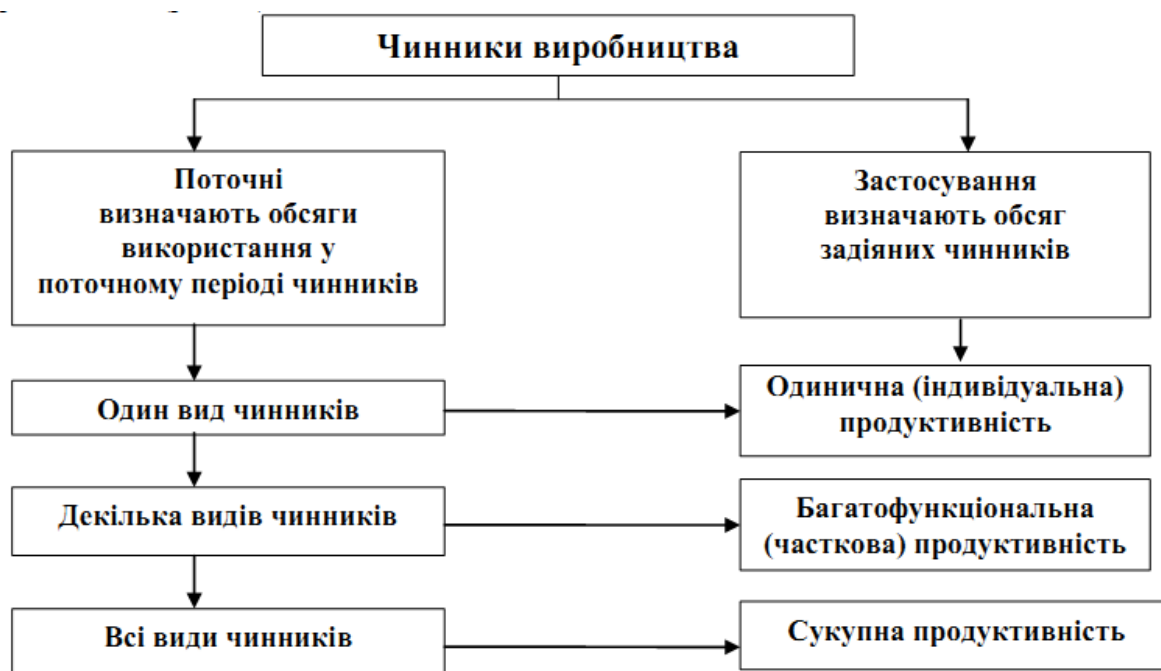

Рис. 5. Структурна схема показників продуктивності залежно від витрат чинників
Джерело: розробка авторів.

Дослідження показують, що фактор якості трудового життя у більшості підприємств недостатньо або взагалі мало враховують у виробничій практиці, а в низці випадків він має вирішальне значення. У виробничій діяльності якість трудового життя як соціально-економічна категорія – це реагування суспільства і господарської системи на соціальні і техніко-

технологічні аспекти життя та розвитку працівників. Тому ці питання і їх показники слід глибоко вивчати і впроваджувати у практику, оскільки характер реакції суспільства, господарської системи на соціально-технічні аспекти є важливим критерієм ефективності і продуктивності функціонування системи (табл. 1).

Таблиця 1. Показники якості трудового життя

Рівень оцінок з позиції		
Працівника	Підприємства	Суспільства
1. Задоволеність працею. 2. Наявність (відсутність) стресових ситуацій на виробництві. 3. Можливості особливого просування. 4. Умови праці. 5. Можливість професійного росту і самовираження. 6. Соціально-психологічний клімат. 7. Змістовність праці.	1. Ефективність праці. 2. Професійна адаптація. 3. Плинність кадрів. 4. Відчуження праці. 5. Трудова дисципліна. 6. Ототожнення цілей працівника з цілями підприємства. 7. Число конфліктів. 8. Наявність, відсутність випадків виробничого саботажу, страйків.	1. Рівень життя (вартість споживчого кошика). 2. Поліпшення якості робочої сили. 3. Соціальний захист працівників і їхніх родин. 4. Споживче поведіння. 5. Соціальна адаптація. 6. Відчуження від суспільства. 7. Показники задоволеністю життям. 8. Страйковий рух.

Джерело: адаптовано [6].

Управлінська праця належить до продуктивної, хоча вона не приймає безпосередньої участі у створенні матеріальних благ і бере участь у виробничому процесі опосередковано, забезпечуючи своєчасне якісне

виконання технологічних операцій. Тому правомірно визначати вплив певних змін в управлінні на кінцеві результати виробничо-фінансової діяльності підприємства. Зокрема, це вплив управлінської діяльності на показники

виробництва, які можна кількісно виміряти і виділити наступні: приріст прибутку; збільшення обсягів реалізації продукції; зростання продуктивності; збільшення фондівіддачі; прискорення оборотності оборотних коштів; збільшення рентабельності виробництва; зменшення невиробничих витрат; зниження трудомісткості продукції; зниження собівартості;

економія зарплати; зменшення витрат робочого часу; підвищення культури виробництва; підвищення якості продукції; підвищення кваліфікації персоналу; зростання рівня технічної оснащеності виробництва; підвищення якості трудового життя тощо.

Оцінку працівників управлінської діяльності можна представити формалізованою системою показників (табл. 2).

Таблиця 2. Система показників оцінки управління

Показники оцінки системи управління	Формула для розрахунків	Позначення
Частка витрат на управління ($Ч_в$)	$Ч_в = \frac{З_y \cdot 100}{\Phi_{оф} \cdot K_1 + \Phi_{об} \cdot K_2}$	$З_y$ – витрати на управління; $\Phi_{оф}$ – вартість основних виробничих фондів; $\Phi_{об}$ – вартість нормованих оборотних засобів; K_1 – коефіцієнт коригування за рівнем концентрації виробництва; K_2 – коефіцієнт коригування за рівнем кооперування
Результативність управлінської діяльності (P_y)	$P_y = \frac{T_1}{T_2}$	T_1 – темп приросту продуктивності праці; T_2 – темп приросту фондозброєності
Критерій ефективності управління (E_y)	$E_y = \frac{З_y}{P_y}$	P_y – результативність управлінської діяльності; $З_y$ – витрати на управління

Джерело: адаптовано [8].

У результаті дослідження запропоновано концепцію нормативного управління продуктивністю та метрологічного нормування в економіці; систему показників продуктивності, використання якої дозволяє оптимізувати прибуток та споживну вартість через оптимальне природокористування, обсяги виробництва, виробничі витрати та капіталовіддачу. Управління продуктивністю в аграрних підприємствах стає узгодженим з трудовою та виробничою діяльністю соціальних груп, колективів, окремих індивідуумів, лише за допомогою метрологічного нормування з операційних витрат ресурсів. Здійснити це можливо лише на основі встановлення та використання правил (норм), які регламентують й оптимізують певну діяльність. Оскільки вимірювальна функція норм стає головною, підхід ґрунтується на об'єктивних, кількісних показниках.

Можна говорити про створення нової системи – концепції нормативного управління продуктивністю метрологічного нормування в економіці.

Ґрунтуючись на змісті функцій і ролі управління продуктивністю, нормативні матеріали підпорядковані певним вимогам: відповідність системи норм витрат ресурсів необхідним витратам; єдність принципів, методів і вихідних даних; максимальне охоплення виконуваних робіт; гнучкість та оперативність – ієрархічна система побудови і фасетна система використання; наукова обґрунтованість на основі аналітичних методів та системність, що передбачає комплексне обґрунтування нормативів у певній послідовності та прогресивність, яка забезпечує вдосконалення організаційно-технологічних умов виробництва і шляхів вирішення проблем логістики тощо (рис. 9).

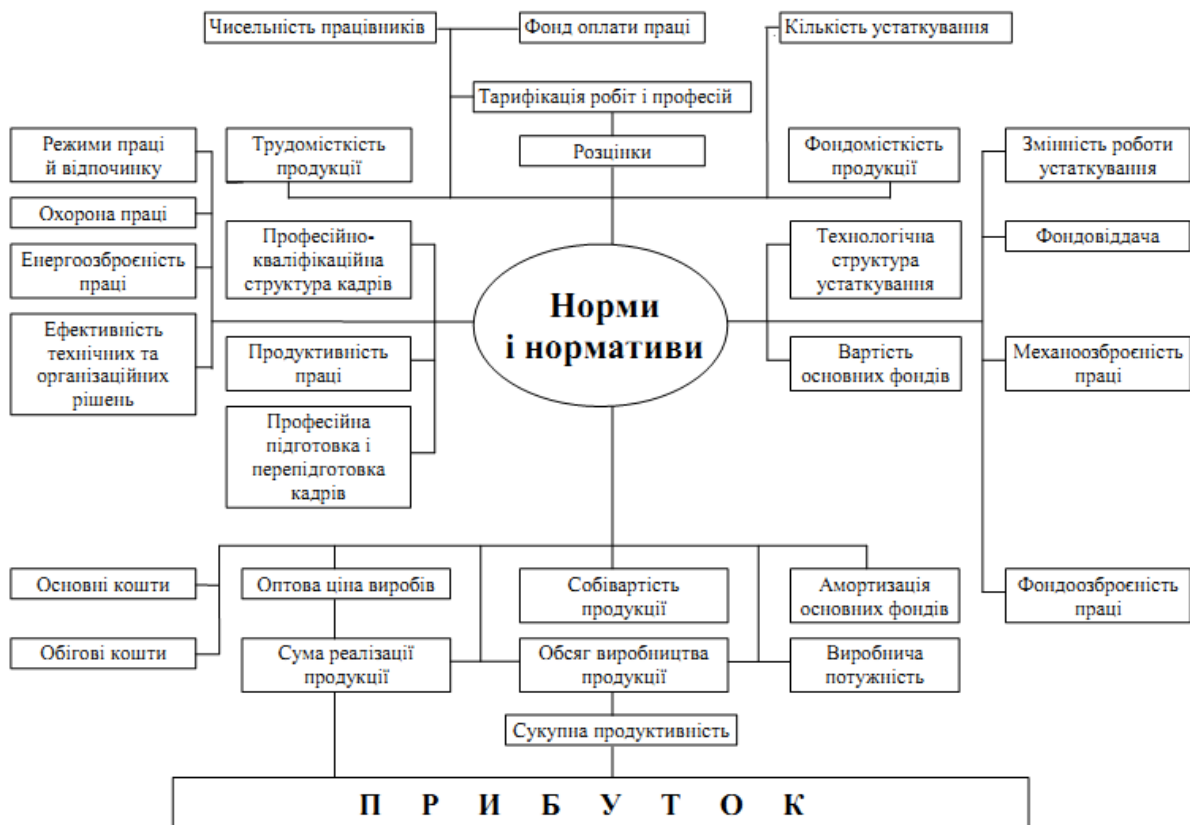

Рис. 9. Система показників, розрахунки яких ґрунтуються на нормативних матеріалах
Джерело: розробка авторів у світлі досліджень [8].

Пропонується класифікація нормативних матеріалів, на базі якої створюються моделі систем норм і нормативів підприємств та галузях АПК. Виділено три підсистеми: вихідних нормативів; похідних нормативів; нормативів регулювання (управління) виробництва. Така система норм і нормативів містить норми та нормативи витрат живої і уречевленої праці, капіталу, собівартості виробленої продукції і нормативи ціноутворення.

З метою впорядкування та систематизації знань про предметну галузь розроблено методики класифікації, створено гармонізовані з національними умовами класифікатори трудових процесів для галузей АПК. Системне обґрунтування методології нормування стало основою створення нової моделі формування нормативних систем економіки ринкового типу.

На основі концептуальних положень паспортизації умов виробництва для різних галузей розроблено збірники з ієрархічною побудовою та фасетним використанням для конкретних умов господарювання, які передбачають використання в кожному конкретному підприємстві в залежності

від природно-виробничих економічних умов [10]. Наприклад, збірник „Типових норм продуктивності та витрат палива на обробіток ґрунту” [11] відтворює витрати живої та уречевленої праці (витрати палива) по видах робіт та марках машинно-тракторного парку на весь комплекс природно-виробничих умов України – від зони Степу з полями з довжиною гонів понад 1200 м і 1–7 класами ґрунтів по питомому опору до передгірних районів Карпат і Криму з довжиною гонів менше 30 м і 8–9 класами ґрунтів. Збірником охоплено всі види робіт з основного та передпосівного обробітку ґрунту для вирощування польових культур та багаторічних насаджень.

Це дозволяє кожному господарству України – від великих агрофірм до малих фермерських господарств – практично використовувати інформацію, знаходити норми затрат, які відповідають їх умовам виробництва та господарювання, що відображає ієрархічну побудову системи норм і нормативів та фасетне їх використання. На основі операційних нормативних матеріалів цих збірників на єдиній методологічній

базі розроблено оптимізовані витрати ресурсів для всіх форм власності та природно виробничих умов виробництва на вирощуванні зернових та технічних культур, що дає можливість формувати карти ресурсного забезпечення абсолютній більшості вирощуваних культур [12].

Таким чином, норми і нормативи виступають регуляторна система в діяльності підприємств з оптимізаційними характеристиками у визначенні вартісних матеріальних і людських витрат виробництва й впливають практично на всі показники функціонування господарських механізмів, соціального розвитку аграрних підприємств та оптимального використання природних і трудових ресурсів з метою підвищення результативності їх діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. З точки зору закономірностей спадної продуктивності чинників виробництва в умовах обмеженості економічних ресурсів затратні механізми необхідно формувати відповідно до критеріїв конкурентоспроможності, враховуючи закономірності поведінки товаровиробника, який керується у своїй діяльності принципом економічної доцільності, що виражає зв'язки між розширеним використанням одного затратного чинника за незмінні всіх інших для зростання продукту, що на певному етапі починає знижуватися.

2. Формування затратних механізмів продуктивності має безмежно велику кількість чинників і залежать на скільки вірно визначаються і використовуються основні чинники природо-соціально-економічної системи, які поділяються на три основні категорії: внутрішні, зовнішні і природо-еко-біологічні з класифікацією на 6 груп.

3. На основі класифікації чинників та на базі теорії факторів виробництва та їх взаємозв'язків можна встановити об'єктивні витрати на виробництві конкурентоспроможних товарів. Для встановлення впливу кожного з цих чинників та обґрунтування їх нормативних величин визначають опосередковані виробничі процеси, результати господарської і комерційної діяльності на основі показників одиничної часткової продуктивності та результативності.

4. Управлінська праця бере участь у виробничому процесі, опосередковано забезпечуючи своєчасне і якісне виконання технологічних операцій, тому правомірно

визначається її вплив на кінцеві результати виробничо-фінансової діяльності підприємства через показники приросту прибутку, зростання продуктивності, зниження собівартості, підвищення якості трудового життя та інших показників ефективності.

5. В основі формування затратних механізмів лежить концепція нормативного управління продуктивністю та метрологічного вимірювання показників, які дозволяють оптимізувати прибуток через оптимальне природокористування, витрачання ресурсів, обсяги і розміщення виробництва та інвестиційну віддачу. Нормативні системи є узгоджувальним елементом у трудових і виробничих відносинах соціальних груп, колективів окремих індивідуумів, що й стане перспективним напрямом подальших досліджень, а в кінцевому результаті засобом для досягнення поставленої мети.

References

1. Skott Sink, D. (1989). *Upravleniye proizvoditelnostyu: planirovaniye, izmereniye, otsenka, kontrol i povysheniye* [Performance Management: planning, measurement score, control and increase]. Moskva: Progress [in Russian].
2. Klark, Dzh. B. (1992). *Raspredeleniye bogatstva* [Wealth distribution]. Moskva: Progress [in Russian].
3. Shumpeter, Y. A. (2001). *Istoriya ekonomicheskogo analiza* [History of economic analysis]. Sankt-Peterburg: Ekonomicheskaya shkola [in Russian].
4. Hobečovska, O. V. (2002). *Hrafichni pobudovy u mikroekonomitsi* [Graphic constructions in microeconomics]. Lviv: Lvivskiyi bankivskii instytut [in Ukrainian].
5. Prokopenko, I. I. (1990). *Upravleniye proizvoditelnostyu: prakticheskoye rukovodstvo* [Performance Management: a practical guide]. Kiyev: Tekhnika [in Russian].
6. Genkin, B. M. (1999). *Ekonomika i sotsiologiya truda* [Economics and sociology of labor]. Moskva : NORMA-INFORM [in Russian].
7. Vitvitskiy, V. V. (2016). *Formuvannia i klasyfikatsiia systemy pokaznykiv produktyvnosti v ahrarnykh pidpriemstvakh* [Formation and classification of productivity indicators system in agrarian enterprises]. *Visnyk ahrarnoi nauky*, 9, 67–71 [in Ukrainian].
8. Fedulova, L. I., Sokyrynyk, I. V. & Stadnyk, V. V. (2004). *Menedzhment orhanizatsii*

[Management of Organizations]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

9. Vitvitskyi, V. V. (2006). *Osnovy formuvannia normatyvnykh system v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrainy* [Fundamentals of the formation of normative systems in the agro-industrial production of Ukraine]. Kyiv: NDI "Ukrahropromproduktyvnist" [in Ukrainian].

10. Pivovar, V. S., Vitvitskyi, V. V. & Nuzhnin, M. F. (2010). *Metodychni polozhennia ta normy produktyvnosti vytrat palyva na obrobitok hruntu* [Methodological provisions and norms of productivity of fuel consumption for soil cultivation]. Kyiv: NDI «Ukrahropromproduktyvnist» [in Ukrainian].

11. Vitvitskyi, V. V., Muzyka, P. N., Kysliachenko, M. F. & Lobastov, I. V. (2010). *Normy vytrat zhyvoi i urechevlenoi pratsi* [Norms of the cost of living and ordained labor]. Kyiv: NDU „Ukrahropromproduktyvnist” [in Ukrainian].

12. Vitvitskyi, V. V. (2001). *Upravlinnia haluzevymy systemamy ekonomichnykh norm i normatyviv v APK* [Management of sectoral systems of economic norms and norms in the agroindustrial complex]. Kyiv: Tsentр «Ahroprompratsia» [in Ukrainian].

THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION OF CURRENT FACTORS OF PRODUCTIVITY AGRICULTURAL ENTERPRISES

¹O. Skydan, ²V. Vitvitsky

¹Zhytomyr National Agroecological University
Stary Boulevard, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine

²National Scientific Center

"Institute of Agrarian Economics"

(03127, Kyiv, St. Heroyiv Oborony, 10)

The essence and generalizations of the use of resources of marginal productivity and the influence of factors of production on the behavior of the commodity producer under the conditions of resource constraints are discovered. On the basis of the classification model, the essence of the influence of groups of factors on economic, socio-economic and nature-economic productivity is disclosed. The models of interaction of internal, external and nature-economic factors, their interdependence from demand and supply and laws of labor restoration, laws of nature, increase of consumption, institutional environment and classification, economic and normative systems, indicators of

measuring productivity of agrarian production are offered. In the process of the research the theoretical and methodological principles of formation of cost factors of productivity on the basis of resource factors of influence on production and their interaction, in particular, in the projection of the theory of downward (marginal) productivity of agrarian enterprises are revealed.

The main directions of the system approach to the formation of a costing mechanism on the basis of multifactorial influence and interaction of factors on the productivity of agrarian production have been formed. The theoretical and methodological positions of estimation, the role and place of performance indicators, as well as the influence of management activity on the efficiency of production systems of different levels are substantiated. Research results are aimed at introducing organizational and economic mechanisms for the formation of production costs on the basis of measuring the impact of internal, external and environmental and economic factors in order to form a system-wide (collective) productivity of agrarian enterprises.

Keywords: *productivity, cost factors, marginal productivity, resource use, classification model of factors, agrarian production indices, normative measurement systems.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗАТРАТНЫХ ФАКТОРОВ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

¹О. В. Скидан, ²В. В. Витвицкий

¹Житомирский национальный агроэкологический университет
бульвар Старый, 7, г. Житомир, 10008, Украина

²Национальный научный центр „Институт аграрной экономики”

(г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

e-mail: v.v.vitviskiy@gmail.com

Раскрыта сущность и обобщены закономерности использования ресурсов предельной производительности и влияния факторов производства на поведение товаропроизводителя в условиях ресурсного ограничения. На основе классификационной модели раскрыта сущность влияния групп факторов на экономическую, социально-экономическую и природно-экономическую производительность. Предложены модели взаимодействия внутренних, внешних и природно-эко-экономических факторов,

их взаимозависимости спроса и предложения и законов восстановления рабочей силы, законов природы, повышение потребления, институциональной среды и классификационной, экономической и нормативной систем, показателей измерения производительности аграрного производства. В процессе исследования раскрыты теоретико-методологические основы формирования затратных факторов производительности на основе ресурсных факторов влияния на производство и их взаимодействие, в частности, в проекции теории нисходящей (предельной) производительности аграрных предприятий.

Сформированы основные направления системного подхода к формированию затратного механизма на основе многофакторного воздействия и взаимодействия факторов на производительность аграрного производства.

Обоснованы теоретико-методологические положения оценки, роли и места показателей производительности, а также влияние управленческой деятельности на результативность производственных систем различных уровней. Результаты исследования направлены на внедрение организационно-экономических механизмов формирования производственных затрат на основе измерения влияния внутренних, внешних и природно-экономических факторов с целью формирования системно полной (совокупной) производительности аграрных предприятий.

Ключевые слова: производительность, факторы затрат, предельная производительность, использование ресурсов, классификационная модель факторов, системы показателей аграрного производства, нормативные системы измерения.